

УДК 94(477)

Лучаківська І.,

кандидат історичних наук, доцент, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. Івана Франка (Україна, Дрогобич), ivanna.luch@gmail.co

**Правно-державна концепція історії України
Михайла Грушевського**

Розглянуто основні положення правно-державної концепції історії України Михайла Грушевського на основі всебічного аналізу його базових наукових публікацій – «Очерка истории украинского народа», багатотомної «Історії України-Руси», «Ілюстрованої історії України», а також розвідки «Звичайна схема «русської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства». Відзначено, що окреслені публікації започаткували «нову схему» історії України в українській історіографії.

Доведено, що основна заслуга Михайла Грушевського полягає у формуванні принципово нового, відмінного від тогочасної російської історіографії, підходу до «історичної схеми» українського етносу (заперечення норманської теорії), яка базувалася на запереченні монопольного права Російської імперії на Київську Русь, ідеї автохтонності українського етносу, (перенесення української державності після монголо-татарської навали до Галицько-Волинської держави, надзвичайно важливої ролі козацчини в тогочасних державотворчих процесах).

Ключові слова: М. Грушевський, «Історія України-Руси», концепція, історія України, Київська Русь, слов'яни, козацчина, позитивізм.

Михайло Грушевський, за влучним висловлюванням С. Плохія, перетнув межу між писанням історії і творенням історії, адже став однією з найпомітніших фігур в українському національному русі в Російській імперії та Австро-Угорщині кінця XIX – початку XX століть [7]. Проте, не державотворча діяльність, а створення ним принципово нової парадигми української історії були найважливішим підсумком його діяльності: альтернативна версія українського історичного нарративу, яку він запропонував, стала дискурсивним підґрунтям українського національного руху в обох імперіях і підвела необхідну історичну базу під вимоги національної автономії та самостійності [7].

В українській та зарубіжній історіографії проблема відображення історичної схеми М. Грушевським не могла залишитися поза увагою вчених, особливо після відновлення державної незалежності України. Окремі аспекти досліджуваної проблеми відображені у працях І. Верби, М. Глушка, Я. Грицака, Я. Дашкевича, Л. Зашкільняка, І. Гирича, С. Плохія, В. Тельвака, Л. Тимошенка, Ю. Шаповала та ін. сучасних українських істориків. Джерельну основу розвідки становлять наукові праці М. Грушевського. Основна мета статі – проаналізувати правно-державну концепцію історії України відомого українського історика, акцентувати увагу на її новаторських рисах.

У контексті аналізу правно-державної концепції історії України М. Грушевського, виокремимо дві знакові дати його наукової біографії – 1894 р. та 1903 р. Перша, на думку І. Гирича, зумовлена фактом переходу українського історика з суто народницьких позицій на позиції історика-державника (пов'язано із роботою в Львівському університеті) [2]. Інша дата пов'язана із модернізацією вченим імперського історіописання – побудовано український історичний гранд-нарратив на нових методологічних засадах [2], про що йтиметься далі. Додамо, що уже згадуваний нами С. Плохій виокремлює ще й третю дату – 1904 р. – побачила світ одна з найвідоміших праць українського історика – «Звичайна схема «русської»

історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» [10].

Базові положення правно-державної концепції історії України М. Грушевський чи не вперше публічно озвучив працюючи у Львівському університеті. Згодом, ґрунтовно вивчивши джерельну базу історії України, він відобразив її у працях «Очерк истории украинского народа», багатотомну «Історію України-Руси», «Ілюстровану історію України», а також низку статей, де концепція вченого набуває завершеного вигляду. Л. Калакура справедливо зауважує, що концепція викристалізовується в історика під впливом західноєвропейської історіографії. «Учений синтезував методологічні надбання класичної історіографії з новітніми історіософськими течіями рубежу XIX – XX ст., блискуче поєднав критичну науковість з документалізмом та оптимальними методиками історичного пізнання...», – відзначає дослідник [6, с. 25]. Ідентичні міркування висловлює Л. Зашкільняк, який зазначає, що від романтизму М. Грушевський взяв ідею народу, від позитивізму – увагу до джерела та еволюціонізм, від неокантіанства й етнопсихології – значення свідомісних чинників [6, с. 25].

Відповідаючи на запитання «У чому новація М. Грушевського?», Л. Винар відзначає, що її особливість полягає у запереченні основоположних тез російської історіографії, яка не виокремлювала історію українського, білоруського та ін. народів, а розглядала їх виключно в контексті історії Російської імперії [1, с. 20–21]. Проте, зауважимо, що хоча на зламі XIX – XX ст. український вчений й поставив під сумнів твердження класиків російської історичної науки, однак він залишився на півшляху від традиціоналістів до інструменталістів у трактуванні терміну «народ» (основна категорія етнології трактувалась ученим двоюко: як народ (у вимірі культури) та як, власне, нація (у політико-громадянському вимірі) [8, с. 45].

В основі правно-державної концепції історії України концепції М. Грушевського теза про те, що українська історія «розпочинається» не в XV ст., як переконували читачів тогочасні російські історики, а з часів появи на території України перших слов'ян і вивчати потрібно не державні формації, а «народ», оскільки українська нація перебувала у складі різних державних утворень [14, с. 158–159]. В. Тельвак відзначає, що наукові гіпотези автора «Історії України-Руси», передусім, його теза про відмінні історичні шляхи російського та українського народів вже від доби раннього середньовіччя, викликала все гострішу реакцію зі сторони русофільсько-москвофільської інтелігенції Східної Галичини та прихильників малоросійської орієнтації на Наддніпрянщині [13, с. 228]. Зайве говорити про тогочасну російську та польську історіографії.

Сам М. Грушевський констатував: «Підтримується старе представлення, що історія України, «малорусского народа» починається доперва з XIV – XV віком, а що перед тим – то історія «общерусская», – зауважує вчений. – Ся знов «общерусская история» свідомо і несвідомо на кождім кроці підмінюється поняттям історії державної і культурної великоруського народу, і в результаті українсько-руська народність виходить на арену історії в XIV – XVI ст. як би щось нове, мовби її перед тим там не було або вона історичного життя не мала» [4].

Український історик констатує, що згідно з цією схемою викладає «Історію України–Русі» та ін. праці. «Не бачу трудностей, аби була зроблена подібним способом історія білоруської народності, хоч би вона випала менше багато, ніж історія українсько–руська, – продовжує він. – Історія великоруської народності майже готова – треба тільки обробити її початок, замість пришитого до неї тепер київського початку, та вичистити від ріжних епізодів з історії України й Білорусі – се вже й так майже зроблене істориками великоруського народу й суспільності» [3, с. 76].

Концентрованого / цілісного вигляду правно–державна концепція викладу історії України була представлена М. Грушевським у праці «Звичайна схема «русскої» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства» (1904 р.). Перш ніж перейти до її викладу, український історик відзначає: «Звичайно, прийнята схема «русскої» історії всім звісна. Вона починається з передісторії Східної Європи, звичайно про неслов'янську колонізацію, потім іде мова про розселення слов'ян, про сформування Київської держави; історія її доводиться до другої половини XII в., потім переходять до В[еликого] кн[язівства] Володимирського, від нього – в XIV віці – до кн[язівства] Московського, слідиться історія Московської держави, потім Імперії, а з історії українсько–руських і білоруських земель, що лишалися поза границями Московської держави, часом беруться деякі важніші епізоди (як держава Данила, сформування В[еликого] кн[язівства] Литовського і унія з Польщею, церковна унія, війни Хмельницького), часом не беруться зовсім, а в кождім разі з прилученням до Російської держави ці землі перестають бути предметом сеї історії» [3, с. 75].

Вчений констатує, що окреслено «схему» закладено в основу історії «Российского государства». Однак, після того, як увага істориків була перенесена на історію народу, суспільності, культури, від цієї схеми «тільки стали відлігати епізоди що далі, то більше» [4]. Водночас, відзначає М. Грушевський, «ту ж схему, в простішій формі, прийняла наука «истории русского права»... Через таку традиційність, через таке довге уживання до сеї схеми привикли й її невігоди, нерациональності не вражають прикро, хоч вона повна таких не рациональностей, і то дуже великих» [4].

Зважаючи на вищесказане, М. Грушевський пропонує розглядати історію кожного з східнослов'янських народів «із самого початку», тобто із появи на території України слов'ян. «Найбільше раціональне здається мені представлення історії кожної народності зокрема, в її генетичнім преемстві від початків аж донині, – зауважує він. – Се не виключає можливості представлення синхроністичного, подібно як укладаються історії всесвітні, в інтересах перегляду з педагогічних, щоб так сказати, мотивів» [3, с. 208].

«Генетичне приємство» М. Грушевського базується на двох критеріях: території та населенні. «В теорії признається давно, що головна вага повинна бути перенесена з історії держави на історію народу, суспільності, – зазначає вчений. – Політичне, державне життя, розуміється, чинник важний, але поруч нього існують інші чинники – економічний, культурний, що мають часом менше, часом більше значіння від політичного, але в кождім разі не повинні лишатися в тіні поза ним» [4].

В. Ясь у цьому контексті зауважує, що М. Грушевський не поділяв одного з вихідних догматів позитивістського факторного підходу про «рівноправ'я» окремих чинників на теренах світу історії. Погляди вченого щодо факторного підходу здебільшого визначаються специфікою представлення східноєвропейської й української минувшини, котра висувала / відкидала певні чинники історичної еволюції – державні, політичні, економічні, національні та культурні» [4]. Справді, вчений зазначає, що «українсько–руська народність ряд століть живе без національної держави, під впливами різних державних організацій – сі впливи на її національне життя повинні бути визначені, але політичний фактор сходить в її історії в сих бездержавних століттях на підрядну роллю попри факторах економічних, культурних, національних» [4].

В. Тельвак справедливо стверджує, що якщо діячі українського національного табору зосереджувалися на корекції виключно нюансів історіографічної праці М. Грушевського, не піддаючи сумніву запропоновану ним концептуальну модель, то з боку представників москвофільської та малоросійської інтелігенції остання стала об'єктом спеціальної критики [13, с. 230]. Основна причина – М. Грушевський намагався простежити формування української народності не з раннього середнього періоду, про що уже зазначалося. Також він спробував переконати сучасників у безперервності історії України, «окремішності» / індивідуальності українців від інших слов'янських народів. Ця індивідуальність, на думку вченого, проявлялася не тільки соціокультурних особливостях, а передусім в антропологічній площині (специфічні особливості тіло будови, характеру тощо).

Щодо «російської історії», український історик зауважував що бачить «комбінацію, чи, властиво, конкуренцію кількох понять: історія Російської держави (сформування й розвою державної організації й її території), історія Росії, себто того, що було на її території, історія «русских народностей», і, нарешті, – історія великоруського народу (його державного й культурного життя)» [4]. Вже навіть ця невелика цитата свідчить про те, що М. Грушевський не бачив спільною історію українського («малоруського») та російського народів. Батьківщину українців вчений виводив із Середнього Подністров'я, а племена полян, сіверян, дреговичів вважав їх нащадками [11, с. 59].

М. Грушевський вважав, що «історії східного слов'янства такі не заступить історія великоруського народу, його державного й культурного життя, і ніякі мотиви не дадуть права зігнувати історію білоруської і ще менше – українсько–руської народності, або заступити їх повириваними з них і попришиваними до історії великоруського народу клаптиками, як то практикується тепер» [4]. Більше того, на думку вченого, як тільки «русская история» буде щиро і консеквентно зреформована в історію великоруського народу, його державного й культурного життя, так історія українсько–руської і білоруської народності, я певний, вийдуть самі собою на чергу й займуть відповідне місце побіч великоруської. Але для сього наперед треба попроситися з фікцією, що «русская история», підмінювана на кождім кроці великоруською, – то історія «общерусская» [4].

Важко не погодитися із Л. Зашкільняком, який зазначає, що через призму культури, прогресу український вчений

розглядає всі суспільні явища (соціальні стосунки є лише тими чи іншими формами культурної діяльності соціумів, котрі через ці форми прагнуть до реалізації національно-народних устремлінь). Для підтвердження цієї гіпотези, історик наводить цитату із брошури М. Грушевського «Наша політика», де подано визначення «прогресу»: «Людський поступ – се безконечне громадженне мільярдів атомів сих малих діл, солідно і совісно сповнюваних. Як з незмінної творчої роботи мільярдів коральових поліпів виростають могутні громади коральових скал, так плідна муравельна праця поколінь, совісно сповнюваний буденний обов'язок незамітно громадяць культурні капітали суспільности і людства» [5]. Додамо, що в М. Грушевського критерій прогресу має яскраве етичне забарвлення, де ідея прогресу отожднюється з ідеями добра і справедливості [12].

Ойже, зважаючи на те, що «Київський період» добувається до державної й культурної історії великоруського народу, історія українсько-руської народності, згідно з міркуваннями М. Грушевського, «зістається без початку» [4]. З цих причин, на відміну від російської історіографії, вчений зауважує, що на зміну Київській Русі прийшов період Галицько-Волинської держави, а згодом – Великого князівства Литовського [11, с. 59]. Історик констатує, що «історія великоруська (такою стає ся «русська історія» від XII – XIII вв.) з українсько-руським (київським) початком, пришитим до неї – се тільки калікувата, неприродна комбінація, а не якась «общеруська» історія. Зрештою, «общеруської» історії й не може бути, як нема «общеруської» народності. Може бути історія всіх «русских народностей», кому охота їх так називати, або історія східного слов'янства. Вона й повинна стати на місце теперішньої «русської історії» [4].

Таким чином, як відзначає С. Плохій, М. Грушевський переглянув і поставив під сумнів мало не кожну ланку великоросійського історичного нарративу, котрий уважав Київську Русь за перше російське державне утворення, пояснював переміщення політичного центру з Києва до Володимирського князівства тиском степових завойовників, декларував спустошення київського регіону після монгольської навали і пізніше заселення цих земель українцями, які прийшли із заходу. Український історик доводив, що український етнос був автохтоном на місцях свого проживання, наголошував його роль у формуванні Київської держави, відкинув норманську теорію походження князівської влади, поставив під сумнів «запустіння» регіону після монгольської навали [7].

М. Грушевський вказує російським історикам на те, що «в новітній науці легковажиться, навіть зовсім ігнорується значіння литовської стихії. Слідження преемства права староруського з правом В[еликого] кн[язівства] Литовського, значіння слов'янського елементу в процесі творення й розвою В[еликого] кн[язівства] Литовського привело сучасних дослідників внутрішнього устрою сеї держави до крайності, що вони зовсім ігнорують елемент литовський – навіть не ставлять питання про його впливи, хоч, безперечно, ми мусимо числитися з такими впливами в праві й устрої В[еликого] кн[язівства] Литовського...» [4].

Не менш важливий в правно-державній концепції М. Грушевського період козаччини. Л. Зашкільняк

констатує, що згідно з твердженням українського історика історія козаччини знаменувала перехід народу до відродження своїх етнічно-соціальних цінностей, які з давніх-давен були йому властиві [5]. Однак, продовжує сучасний вчений, висвітлюючи у 7 – 10-му томах «Історії України-Руси» період визвольної боротьби XVII ст., «учений знов потрапляє у суперечливість, яка сягала корінням у розроблену ним етносоціальну концепцію. Вона полягала у соціальному розмежуванні народу і розбіжності цілей визвольної боротьби. Розшарування козацтва і наступні суперечності в ньому М. Грушевський пояснював тим, що свідомість української шляхти та тогочасної інтелігенції не могла вийти за межі єдино відомої їм моделі суспільного устрою – устрою шляхетської Речі Посполитої. Дослідник опиняється у суперечливій ситуації: прагнення народу до демократичного устрою не знаходить втілення тому, що не виявилось жодного носія цієї ідеї; навіть Б. Хмельницький не зміг піднятися над обмеженістю власного світогляду» [5].

Таким чином, погоджуємося із сучасними українськими істориками, які відзначають, що схема М. Грушевського задекларувала нову модель української історії, в якій була сформульована концепція самостійного розвитку українського історичного процесу, відмінна від традиційної схеми російської історіографії. В цій праці були викладені концептуальні засади наукової творчості видатного вченого. Вона викликала закономірний інтерес у науковців і обумовила їх дискусію щодо пріоритетності автора схеми, адже з цього питання мають місце певні розбіжності істориків [11, с. 59]. «Концепція держави М. Грушевського ґрунтується на основоположному принципі національної незалежності українського народу як суверена своєї держави, побудованої на засадах демократичних прав і свобод людини, громадянина, народу, – констатував А. Пашук. – Але справа полягає в тому, що в пошуках найвідповідальнішої форми втілення, реалізації і вияву державотворчих засад учений доходить до визнання автономно-федеративного устрою держава» [9]. Останню ідею М. Грушевський намагався втілити у життя у період української революції 1917 р.

Список використаних джерел

1. Винар Любомир, «Михайло Грушевський – історик України», Михайло Грушевський Збірник наукових праць і матеріалів Міжнародної ювілейної конференції, присвяченої 125-й річниці від дня народження Михайла Грушевського, (1994). – С.20–21.
2. Гирич Ігор, «Знакова стаття Омеляна Прицака», доступ отримано 15 лютого 2017 р., <http://www.i-hyrych.name/Hrushevsky/Pricak.html>
3. Грушевський Михайло, «Звичайна схема «русської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства», Грушевський М. С. Твори: У 50 т. (Львів: Світ, 2002). – С.76.
4. Грушевський Михайло, «Звичайна схема «русської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства», доступ отримано 15 лютого 2017 р., <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>
5. Зашкільняк Леонід, «Методологічні погляди Михайла Грушевського», доступ отримано 15 лютого 2017 р., <http://www.anthropos.lnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1641/1/zashkil'njak%20233-253.pdf>
6. Калакура Ярослав, «Синтез української історії у працях М. Грушевського», Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Історія, по 91–93, (2007). – С.24–27.
7. Ковальчук Наталія, Плохій Сергій, «Великий переділ: Незвична історія Михайла Грушевського», доступ отримано 15

лютого 2017 р., http://uamoderna.com/images/archiv/19/um_19_kovalchuk.pdf

8. Конта Роман, Теорія етногенезу та націогенезу українців у працях М. Грушевського: історіографічні концепції, Гілея: Науковий вісник, no 106, (2016). – С.44–46.

9. Пашук Андрій, Деякі питання концепції державотворення в Україні М. Грушевського, Республіка, no 1 (1995), доступ отримано 15 лютого 2017 р., <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/politika/deakipitannakonceptiiederzavotvorennavukraienimgrusevskogoavtorpasukandrij>

10. Плохій Сергій, Великий переділ: незвичайна історія Михайла Грушевського (Київ: Критика, 2011).

11. Романцова Наталія, «Звичайна схема «руської» історії» М. Грушевського в історіографічних оцінках українських вчених, Історичні і політологічні дослідження, no 2, (2013). – С.58–64.

12. Тарабан Віталій, «Погляди М. С. Грушевського на історичний процес», доступ отримано 15 лютого 2017 р., http://vlp.com.ua/files/39_0.pdf

13. Тельвак Віталій, «Метанаратив М. Грушевського в історіографічному дискурсі доби Модерну», Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки, no 3, (2008). – С.227–239.

14. Тельвак Віталій, «Творча спадщина Михайла Грушевського в оцінках сучасників (кінець XIX – 30-ті роки XX століття)» (Київ – Дрогобич: Вимір, 2008.). – С.158–159.

References

1. Vynar Liubomyr, «Mykhailo Hrushevskiy – istoryk Ukrainy», Mykhailo Hrushevskiy Zbirnyk naukovykh prats i materialiv Mizhnarodnoi yuvileinoi konferentsii, prysviachenoi 125-y richnytsi vid dnia narodzhennia Mykhaila Hrushevskoho, (1994). – S.20–21.

2. Hyrych Ihor, «Znakova stattia Omeliana Pritsaka», dostup otrymano 15 liutoho 2017 r., <http://www.i-hyrych.name/Hrushevsky/Pricak.html>

3. Hrushevskiy Mykhailo, «Zvychna skhema «russkoi» istorii y sprava ratsionalnoho ukladu istorii skhidnoho slovianstva», Hrushevskiy M. S. Tvory: U 50 t. (Lviv: Svit, 2002). – S.76.

4. Hrushevskiy Mykhailo, «Zvychna skhema «russkoi» istorii y sprava ratsionalnoho ukladu istorii skhidnoho slovianstva», dostup otrymano 15 liutoho 2017 r., <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>

5. Zashkilniak Leonid, «Metodolohichni pohliady Mykhaila Hrushevskoho», dostup otrymano 15 liutoho 2017 r., <http://www.anthropos.lnu.edu.ua/jspsui/bitstream/123456789/1641/1/zashkilnjak%20233–253.pdf>

6. Kalakura Yaroslav, «Syntez ukrainskoi istorii u pratsiakh M. Hrushevskoho», Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii Istorii, no 91–93, (2007). – S.24–27.

7. Kovalchuk Nataliia, Plokhii Serhii, «Velykyi peredil: Nezvychna istoriia Mykhaila Hrushevskoho», dostup otrymano 15 liutoho 2017 r., http://uamoderna.com/images/archiv/19/um_19_kovalchuk.pdf

8. Konata Roman, Teoriia etnohenezu ta natsiohenezu ukraintsv u pratsiakh M. Hrushevskoho: istoriografichni kontseptsii, Hileia: Naukovyi visnyk, no 106, (2016). – S.44–46.

9. Pashuk Andrii, Deiaki pytannia kontseptsii derzhavotvorennia v Ukraini M. Hrushevskoho, Respublika, no 1 (1995), dostup otrymano 15 liutoho 2017 r., <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/politika/deakipitannakonceptiiederzavotvorennavukraienimgrusevskogoavtorpasukandrij>

10. Plokhii Serhii, Velykyi peredil: nezvychna istoriia Mykhaila Hrushevskoho (Kyiv: Krytyka, 2011).

11. Romantsova Nataliia, «Zvychna skhema «ruskoi» istorii» M. Hrushevskoho v istoriografichnykh otsinkakh ukrainskykh vchenykh, Istorychni i politolohichni doslidzhennia, no 2, (2013). – S.58–64.

12. Taraban Vitalii, «Pohliady M.S. Hrushevskoho na istorychnyi protses», dostup otrymano 15 liutoho 2017 r., http://vlp.com.ua/files/39_0.pdf

13. Telvak Vitalii, «Metanaraty M. Hrushevskoho v istoriografichnomu dyskursi doby Modernu», Eidos. Almanakh teorii ta istorii istorychnoi nauky, no 3, (2008). – S.227–239.

14. Telvak Vitalii, «Tvorcha spadshchyna Mykhaila Hrushevskoho v otsinkakh suchasnykh (kinets XIX – 30-ti roky XX stolittia)» (Kyiv – Drohobych: Vymir, 2008.). – S.158–159.

Luchakivska I., candidate of historical sciences, docent of History of Ukraine chair, of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych), ivanna.luch@gmail.com

The concept of state and law in Mykhailo Hrushevsky's interpretation of the Ukrainian history

The article focuses on the concept of state and law in Mykhailo Hrushevsky's interpretation of the Ukrainian history. The author gives a profound analysis of his ideas, that are reflected in such his major works as: a multi-volume «History of Ukraine–Rus», «Outline History of the Ukrainian People», «The Traditional Scheme of «Russian» History and the Problem of a Rational Ordering of the History of the Eastern Slavs», «Illustrated History of Ukraine». It has been shown that these publications started 'a new scheme' in the history of Ukraine and the Ukrainian historiography.

It has been proved that Mykhailo Hrushevsky's main merit was that he developed his fundamentally new, but different from the contemporary Russian historiographic approach to «the historical scheme» of the Ukrainian people (the denial of the Normanist theory), which denied the monopoly right of the Russian Empire for the history of Kyivan Rus' and confirmed the indigenous identity of the Ukrainian ethnos (the transfer of the Ukrainian statehood to Galicia–Volyn' State after the Mongol invasion, the role of the Cossacks in the state–building processes).

Keywords: M. Hrushevsky, «History of Ukraine–Rus», concept, history of Ukraine, Kyivan Rus', Slavs, Cossack, positivism.

* * *

УДК 94(477.73)«18»:351.776+351.853

Губская Т. Н.,

старший научный сотрудник,

Николаевский областной краеведческий музей

(Украина, Николаев), tn@gubskaya.org.ua

ЭПИТАФИИ РАННИХ ЗАХОРОНЕНИЙ НИКОЛАЕВСКОГО НЕКРОПОЛЯ ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIX в. (К ВОПРОСУ О БИОГРАФИЧЕСКОЙ НЕКРОПОЛИСТИКЕ)

Рассматривается вопрос изучения захоронений Николаевского некрополя первой половины XIX в. с целью воссоздания биографической некрополистики посредством текстов эпитафий.

Ключевые слова: некрополь, надгробие, эпитафия, биографистика.

(статья друкється мовою оригіналу)

В 1795 году архитектор И. И. Князев, составляя карту г. Николаева, отметил участок земли, предназначенный для захоронений граждан [1, с. 3]. Как и полагалось по законам о похоронном деле, умерших предлагалось хоронить вдали от населенных кварталов с учетом расширения границ города в будущем. Пройдет чуть более полувека и в городе появятся еще 4 кладбища (кроме упомянутого, христианского, это будут еврейское, караимское, мусульманское и старообрядческое). Христианское кладбище будет разделено на сектора для захоронений православных, лютеран и католиков [2, с. 15]. Со временем этот принцип исчезнет, и территория кладбища станет единственным местом для погребения горожан в советское время. В 1972 году местная власть примет решение о прекращении захоронений на старом христианском кладбище. С этого времени и до сегодняшнего вся территория кладбища (около 33 га) подвергнута массовому вандализму. Исследования, начавшиеся в 90-е годы, позволяют говорить об исключительном положении Николаевского некрополя в истории города и региона, учитывая захоронения людей с мировыми именами [3, с. 171–173]. Удалось найти могилы 18 адмиралов Российского флота (всего по спискам их было погребено более 40); В. В. Рюмина – выдающегося инженера в области космонавтики, В. Н. Каразина –